

Törvénysértő perek 1945 után

Közös konferenciát szervezett a Kúria, a Legfőbb Ügyészség és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága, „Törvénysértő perek 1945 után – a kutatás lehetőségei” címmel, melyen intézetünket **Rácz János** és **Kiss Dávid** tudományos munkatársak képviselték. Közös előadásuk címe: „A Budapesti Népbíróság végrehajtott halálos ítéletei 1945-ben – kutatási tapasztalatok”.

Rácz János elmondta: a 81/1945 M.E. megszületésével egy teljesen új bíróság kezdte meg a működését Magyarországon: a népbíróság. Első fokon laikus, pártok által jelölt bírakkal ítéleztek a világháború előtt és alatt elkövetett cselekmények tekintetében. Kutatásuk célja a népbírósági perekben részt vett budapesti nyomozók, népbírók, népügyészek, tanácsvezető bírók életrajzainak elkészítése. Nehézségként említette a helytelen és hiányos jegyzőkönyveket, valamint azt, hogy a „Budapesti Rögtönítélő Bíróság anyagát lényegében kiselejtezték. A Budapest Fővárosi Levéltárához ezek a dokumentumok el sem jutottak”. Még a népbírók neveit sem sikerült minden esetben rekonstruálni. Éppen ezért nem elegendő csak a budapesti népügyészségnek és népbíróságnak a perhez konkrétan köthető forrásait áttekinteni, hanem a tárgyalási naplókat is forgatni kell – mondta. Hozzátette: 1945-perei elsősorban a nyilasok által elkövetett gyilkosságokat és a keretlegények, illetve a munkaszolgálatos századok vezetőinek súlyos és elítélendő tetteit helyezte górcső alá. Az eljárásokban a tárgyi bizonyítékok helyett többnyire a tanúvallomásokra támaszkodtak, a közvetlen bizonyítékok helyett a közvetett bizonyítékok váltak hangsúlyossá. Kulcsszerepe volt a Budapesti Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályának (PRO). A feljelentéseket a nyomozók vizsgálták ki, illetve átvették a szovjetek által már letartóztatott gyanúsítottak ügyeit is. Azonban komplett listákkal is rendelkeztek a letartóztatandó személyekről. A PRO személyi állománya és módszerei szempontjából az ÁVÓ előszobájának tekinthető. Munkájában már a kezdetektől erőteljes volt a kommunista befolyás. A kommunista párt törekedett a politikai rendőrség és a népügyészségi, népbírósági rendszer feletti felügyeletre. Mint azt Rácz János kifejtette: „Érdemes citálni a 81/1945 M.E. rendeletet, hiszen amennyiben valakit a 11. § 1-től 6-ig terjedő pontjai közül találtak bűnösnek, akkor nem kérhetett jogorvoslatot a Népbíróságok Országos Tanácsától (NOT). A 11. § összegezte a legsúlyosabban elbírálható 'háborús bűncselekményeket', amik többek között Magyarország háborúba való belesodródásának elősegítését, a nyilasok hatalomra juttatását, emberek kínzását és meggyilkolását szankcionálták”. A NOT álláspontja szerint amennyiben a népbíróság a 11. § mellett másban is bűnösnek találta a

vádlottat, akkor járt a teljes ügyet érintő fellebbezési jog. Ám ezzel tér nyílt a vád számára is: a legsúlyosabb esetekben eleve a 11. § valamely pontja lett a vád alapja. Ezzel elvették a fellebbezés lehetőségét. Az igazságügy miniszter, **Ries István** maga írta le a rendeletet tartalmazó könyvecske előszavában, hogy a népbíróság lényegében politikai bíróság. A népügyészek igazán a nyílt tárgyalások során bontakozhattak ki, hiszen indítványukat a tanúk megesketéséről, és a védői kezdeményezések elutasításával kapcsolatban szinte teljes egészében átvették a budapesti népbírósági tanácsok. A védők csak ritkán tudták póttanúikat bevonni az eljárásba. A népbírák laikus pártbírákként a PRO illetve a népügyész által előkészített eljárás tekintetében leginkább a zárt ülések szavazásai során dönthettek élet és halál ügyeiben – mondta Rácz János.

A népbírósági ügyek-személyi állományáról Kiss Dávid beszélt. Kifejtette: a szovjetek a népellenes tettek büntetését, a nyugatiak a háborús bűnösök elítélését hangsúlyozták. A kutatást nehezíti, hogy a Budapesti Népbíróság iratai között csak kevés személynek van meg a teljes életrajza. Budapest Főváros Levéltárában lényeges forráscsoportot alkotnak a periratok, illetve az iktatókönyvek és a tárgyalási naplók. Több peranyag teljesen hiányzik, ezeket a korabeli sajtóanyagból lehet rekonstruálni. Szerencsére a tárgyalási naplók megmaradtak, ezekből legalább a per „szereplőit” megismerhetjük. A személyi anyagok terén, különösen a politikai nyomozók tekintetében lényeges az ÁBTL adatbázisa. Azoknak a népbíráknak, akik katonatisztek is voltak, sok személyi anyaguk található a HM KI-ban. Ide tartozik például a népbíróság vezetőjének, **Major Ákosnak**, vagy **Piri Gábornak** a személyi dossziéja is. Lényeges, hogy 1948 után ki milyen karriert futott be. Fontos megvizsgálni, hogy az 1956 utáni megtorlásokban, halálos ítélet-hozatalban résztvevők közül hányan voltak korábban népbírák. Jelenleg országosan 20 főről van tudomásunk. Akik 56 után is ítéleztek, azok közül **Andó Ferenc** miniszterhelyettesi posztig jutott. **Jáhner-Bakos Mihály** a népbíróságon jegyzőként kezdte, majd népügyészként folytatta, s a kádári megtorlásban Legfelsőbb Bírósági elnökként és miniszterhelyettesként vett részt.